پوهندوی آصف بهاند

د غفور لېوال د نورو منظمو په سیوري کې

د «پاچا» مطالعه

د عبدالغفور لېوال د «پاچا» منظومه، د ۲۰۲۳ م کال د جنورۍ پر یوویشتمه (۲۱مه) نېټه لومړی د ده پر فیسبوکپانه خپره شوه او تر هغه وروسته د ۲۰۲۳ م کال د جنورۍ پر دوه ویشتمه (۲۲ مه) نېټه په افغان جرمن پورتال کې هم انلاین شوه.

کله چې ښاغلي لېوال «پاچا» منظومه تر خپرېدو مخکې ما ته راولېږله، له دمې پرته مې له نظره تېره کړه، په هماغې شیبې مې زنګ ورووهه او د نورو خبرو تر څنګ مې دا هم ورته وویل چې د ښامار د سبک نښې مې هم په کې ولېدلې او دا دوعا مې ورته وکړه چې:

«نور دې خدای د سیاست او اداري له دایرې نه لرې وساته، څو د دغسې اثارو د تخلیق او پنځونې لپاره وخت ولرې.»

زه دلته د عبدالغفور لېوال پخوانیو منظمو ته تر لنډ نظر وروسته، د ده د اوسنۍ خپرې شوې منظومې «پاچا» په باب هم څو کرښې لیکم:

تر «پاچا» مخکې لیوال اته نورې منظومې هم تخلیق، چاپ او خپرې کړې دي. یو ځلې ما د لېوال څو چاپ

شوې منظومې داسې معرفي کړې او شمېرلې وې:

له «سلطان» نه مخکې لیوال له ټولو شخصي، رسمي او سیاسي بوختتیاوو سره ـ سره؛ د ګڼو شعرونو او مقالو په څنګ کې، نورې منظومې هم پنځولې دي چې نومونه یې دا دي:«

۱ ــ لومړۍ منظومه «هوسۍ» وه، چې غالباً په ۱۳۷۷ کې بشپړه او په ۱۳۷۸ کې لومړی ځل چاپ شوه،

۲ ـ دویمه منظومه «ارشاک او اوشاس»، چې په ۱۳۷۹ کې بشپړه او په ۱۳۹۰ کې چاپ شوه،

۳ ـ درېیمه منظومه «لام او ایلینو»، چې په ۱۳۸۷ کې چاپ شوې ده،

۴ ـ څلورمه «کک او زرینه» ده، چې په ۱۳۹۶ کې خپره شوه،

۵ ـ ځنګل (لنډکۍ منظومه) ۱۳۷۵ کې لیکل شوې او «ته زما ټوله شاعري یې» شعري ټولګه کې چاپ شوې ده،

۶ ـ سفر (لنډکۍ منظومه)، عرفاني منظومه ده، په کال ۱۳۸۴ کې لیکل شوې ده او «ته زما ټوله شاعري یې» شعري ټولګه کې چاپ شوې ده،

هیله ده چې «سلطان» هم ډېر ژر بشپړه او چاپ کړای شي.»

وروسته یې بیا په ۱۳۹۷ - لمریز، ۲۰۱۸ میلادي کال کې خپلې پنځه منظومې په یوه ټولګه کې د «پینځه منظومې» تر سرلیک لاندې چاپ او خپرې کړې چې دا لاندې منظومې په کې راوړل شوې وې:

ـ هوسۍ،

ـ ارشاک او اوشاس،

ـ لام او ایلینو،

ـ کک او زرینه،

ـ سلطان.

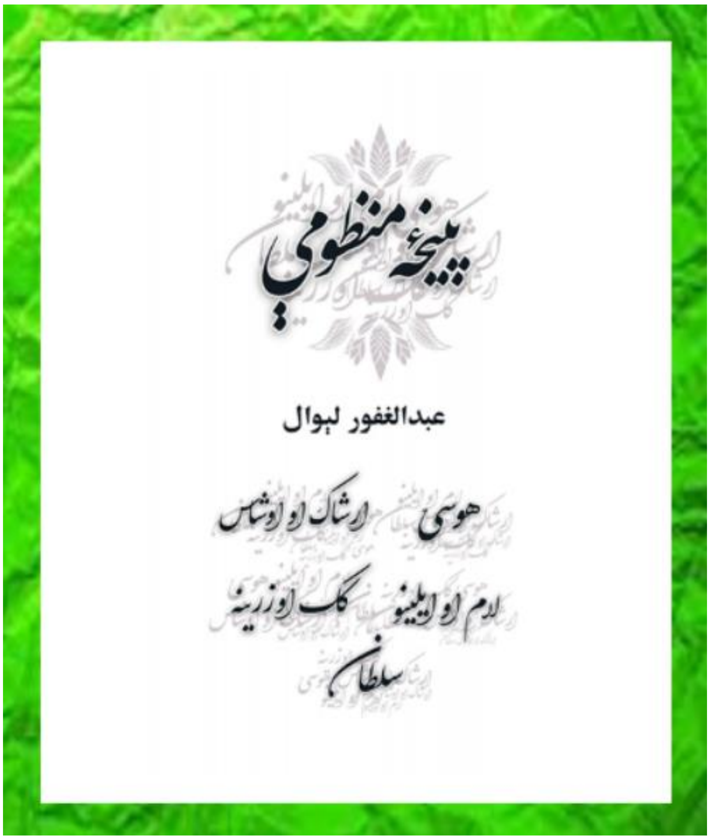

لېوال هغه نوښتونه چې په خپلو تېرو تخليقاتو کې کړي وو، د پاچا په منظومه کې يې په ساده کليوالي ډول پسې تعقيب کړي دي، د همدې په وجه کولای شم ووايم چې عبدالغفور ليوال په اوسني پښتو ادب کې د مبتکرو شاعرانو په ډله کې د نوښت ښه استازولي په برياليي ډول کړې ده.

له چاپو شوو منظومو څخه يې دوې لنډې بېلګې دا دي:

له «کک او زرينه» څخه:

...سمند ځي په منډه، منډه تر هيرمنده

چې د عشق نوی داستان ورته بيان کړي

په خوږو څپو ماړه دوه مينان کړي

هيرمند مست دی، هيرمند غاړې، غاړې غورځي

هيرمند خپلو مېلمنو ته لارې ځاري

هيرمند تږی دی، چې راشي دوه مينه

د څپو تندی يې کېږدي پر لمنه

پېړی وشوې چې هيرمند څپې، څپي دی

مست، سرکشه ، ډک له شوره، له هيبته

سیند د کک ـ زریني عشق ته سلامي دی

له هغه وخته تر ننه لا جاري دی.»

له «سلطان» څخه څو بیتونه:

«... کرښه کرښه، لیکه لیکه، تکه سپینه
د "لوی غر" پر هسکه څوکه واوره ښکاري

شین اسمان لکه لوی ډنډ د لاژوردو
شرشرې یې د خوړونو لارې څاري

"سنګدره" کې د لوښتي ونې ولاړې
د چینو اوبه بهیږي لارې، لارې

پسرلی دی لاندې زمکې زرغونې دي
چینارونه باد ته اوړي او رااوړي

په شر،شر یې د چنچنو چغار ګډ دی
د سونګوري په بوی مست د لوی غر هډ دی

د شوتلې د ګل عطر په څپو دي
د زېړګلي غرنی وږمه چلیږي

له کړلېچو د سیند شور اورېدل کیږي
داماني د غره سمسوري په وښو دي

د کوچیانو د رمو د ښکالو غږ دی
چپرته لري د شپانه د های های چیغې

د سپرلیو، ورو وریو بغبغې دي
کړنګاني د مېږو غاړو کې نغمې کا

د رمو د سپیو غږ په کې ورکیږي
هلته دلته، له کېږدیو لوګی خیژي

کلي ډوب دي، د شنو ونو په چوپتیا کې
د خم ونو کې ثوري مرغی چغیږي

د غره ډډه کې څو مېږې څه پسونه
څو مرغومي او څو وري ورپسې ځغلي

شوخ سپرلی، یوه کمره نه بل ته تروپي
لکه چتکې په خېزکو نه مړیږي...»

د لیوال په چاپ شوو منظومو کې که څوک د انځور جوړوني پروسه په ځیر سره تعقیب کړي هلته لیدل کیږي چې په هره منظومه کې لیوال د موضوع د حق ادا کولو ترڅنګ د انځور جوړوني حق هم ادا کړی دی.

زما له نظره د پاچا په منظومه کې تازه نوښتونه، جالب ترکیبونه ـ زړه راښکونکي انځورونه دا لاندې دي:

ـ پسته سواره،

ـ د اتڼ ډول ګرځول،

ـ شپېلی مار،

ـ د لاس دسمال،

ـ په مریو پټه شوې شنه رجرومه،

ـ د سنځلو نقره يي پاڼې،

ـ د لوند اخېړ خوړ بوی،

ـ د مړه مازیګر رنګ،

ـ د کلا په خوا کې د کرلي چرهار،

ـ د رڼو ستورو پاولي،

ـ د ډیوې د سوزېدلي پلتې بوی،

ـ د سیند مړه نغمه،

ـ د مېین زړګي درزا يي
د سیني په انارونو کې ښکاره وه،

ـ د څو سترو زړونو سوز،

ـ پېغلې پاڼې،

ـ شپېلی ته سوی پوکی ورکول،

ـ پر خوله باندې د برغولي اېښودل،

په «پاچا» منظومه کې بل د پاملرنې وړ مسأله، په ازاد شعر کې قافیه جوړول دي. په دې منظومه کې لېوال دا لاره هم تعقیب کړې ده چې د غیر مقفی شعر په ترڅ کې قافیه جوړوي او داسې يي جوړه کړې ده چې د ده منظومه يي لا رنګینه کړې ده. دا يي څو خوندورې بېلګې دي:

د خَم* له چینارو سره د ګز ونې **ببرې**
نیني وې **خوندورې**

د تورو توتکیو ځاله جوړه وه **چچه** کې
پټ شور و **صاییزاده** کې

ژرنده‌ګړی **شپېلۍ مار** و،
د جومات خادم **ټوکمار** و

– – –

د چا به تور ژیړی و او د چا به **نیمسری** وه
زېلۍ وه یا **زوبی** وه

– – –

پتي پتي **اوازې** وې،
غلي غلي **ګونګوسي** وي

– – –

د دوه سترګو په حلقو کي يي **مقام** و
د کړو وروځو محراب کي يي **امام** و

– – –

پرتمیني لا رجړومي **جوړولي**
او د سُندو ګلدستي يي دسمالونو کي **ګنډلي**

– – –

د جانان د خواږه غږ **اذان** تري ورک و
د خوږو خوږو خوبو **جهان** تري ورک و

– – –

خان خادر کي سر تاو کړی ورته **څک** و
د سردار دوښمن اوښتی تر **دښتک** و

– – –

خان يي تللی و او لور وه ورته **ناسته**
پېغله کونډه په نري لیمخي وه **ملاسته**

– – –

چي توتان د خَم په ونو کي **پاخه** شي
پېغله کونډه به د خان په کور **واده** شي.

– – –

واکمن نه و په وطن کي واک د **بل** شو
پاچا تللی و، تري پاتي خپل **کابل** شو

– – –

د شاطر زاړه واسکټ نه کيلي **ورکه**
د زيارت پيريانو وړې وه **چابکه**

- - -

د تنور په غاړه، هم په شنو **پټو** کې
هم په ډاګ کې، هم کاريز کې هم **چينو** کې

- - -

پيغلو نجونو، پخو ښځو، **اناګانو**
په راز راز کيسي کولې د **پيريانو**

- - -

برکت له هغې ورځې **الونيا** شو
چې وطن بې صاييزاده او بې **پاچا** شو.

دا مقفى بيتونه په ازاد شعر کې د يوه نوښت بڼه لري او هر بيت يې د ټولنې د نادودو، ميني، دردونو، ويرونو کيسي هم کوي.

په منظومه کې د ځينو ځايونو نومونه راوړل شوي دي، دا يوې بيل بحث ته اړتيا لري چې بايد د تاريخي جغرافيې له اړخه وڅېړل شي او په منظومه کې د راوړل شوو ځايونو د نومونو په باب جلا مقالې ولیکل شي.

په «پاچا» منظومه کې د ښامار سبک رنګ له ورايه معلومېږي. د منظومې دې برخې ته پام وکړئ چې د ښامار د سبک نښې په کې ښکاري:

«... هلته دلته به کيسي خلکو کولې،

چې زلمی ملا سبق پسې و تللی

د ميراث او د منطقو

سختې سختې مسئلې يې

د ځرخي* ملا دوره کې زده کولې

کله کله به د ځرخ په خانقا کې

د اذکارو له حلقې نه شو بېخوده

پرتميني به په تورو سترګو وخوږ

صاييزاده ملا د عشق مجاز کې ډوب و.

صاييزاده ملا د ځرخ پيريانو ورک کړ

پرتميني لا رجړومې جوړولې

او د سُندو ګلدستي يي دسمالونو کي ګنډلي...»

د لیوال دا لنډه منظومه پر لوستونکو عجيب حالت راولي، په تېره هغه لوستونکي چې له «پاچا» منظومې سره يې ژوند یو څه اړخ لګوي او یا په منظومه کې د یادو ځایونو اوسېدونکي دي؛ له یو ډول نستالژيک حالت سره مخ کوي او د هغو ځایونو د لیدلو ارمان یې پر زړه او بدن غالب کېږي. همدا ډول دا عجيب حالت پر هغو لوستونکو هم راځي چې، په منظومه کې یاد ځایونه یې له خپل کلي ـ کور او ولایت سره ورتوالی لري. د منظومې ترلوستلو وروسته یو لوستونکي داسي ورته لیکلي دي:

«ګران لېوال صيب! قلم مو تاند او ګړندی اوسه، او الله پاک د تاسو ته هم پتمن، بريمن او هوسا اوږد ژوند در په برخه کړي.

ستاسو د نظم او نثر د پنځوني او تخليق په اړوند، د دې واک نلرم او نه هم ځان ته د ارزوني حق ورکوم. خو په لوستلو يې:

ـ تاسو د تېرې ځوارلسمې لېږدیزې پېړی د دریمې او څلورمې لسیزې له یاد دابتونو سره مخ کړم. کوم چې ما به هر وخت د کلطغان، احمدخېلو، جانان کلا، حسین خېلو، لیاسخېلو او د نورو کليو ځلمکي لیدل، چې خپل ماشومان وروڼه او خوينديې به يې په ډډو اړولي وو او د چینو غونډی لمرخاته اړخ ته د خدای بښلي زېړي دم بابا، دم او دعا ته به يې ور وستل؛

ـ زه مو په دا تېر عمر، یو ځل بیا د تېر مهال په چینو غنډی، خانان خېلو، سیاه جوی، برو او کوزو میاخېلو، حاجیخېلو آن تر زړې کلا پورې، کلي په کلي پلی وګرځولم، چې اوس يې ښايي فزيکي بڼې ډېر بدلون کړی وي؛

ـ د خاناخېلو د ژرندې او د میاخېلو د ژرندې او شولو د پایکو(پایکوب) ننداری ته دې هم د تخيل او تصور د ټال په ذريعه ور ولېږدولم، چې ښايي اوس يې نښې هم نه وي پاتې؛

ـ یو ځل د بیا د موسهي د سنګ ایستادي، کشلاغ، سیاجوی، ګنبد د لویو ویالو او له هغو څخه د جلا شويو وړو بیالو او لښتيو ډکو او رپاندو اوبو بهیر ته په ننداره ودرولم او په موسهي کې د اوسني وچ سين د هغه مهال، د کال د څلورو فصلونو د روانو شنو او کله کله د خړو توپاني اوبو لکه د خوب د لیدلو په شان، په تَصَوري ننداره کړم؛

ـ تنها دا نه ؤ، آن د شاتخاني څنډې ته، تښتک ته د ور اووښتي غاښې د لارې ننداري ته دې هم ودرولم.
بیا هم مننه او درنښت!»

کله چې لېوال صاحب د پاچا منظومه پر خپله فیسبوکپانه خپره کړه، ځينو لوستونکو د منظومې په باب خپل نظرونه په کامنټ کې ولیکل، ځيني به يې د بېلګې په ډول دلته راواخلم:

ساجدالله صاحبزی:

«بهترینه منظومه ده لیوال صاحب سي تر اوسه مي لوستی، د هغه وخت د کلی، کلتور، زماني نادرې دې پکې بیان کړي. هره زمانه خپل ځانته یو ښکلا لري چې دې منظومه کې ټولې ښکلاوې د هغه وخت رانغښتل شوي.
که نږدې وای د بابا صاحب(صاحبزاده) د شعرونو ټولګه به مي درته ډالۍ کړې وای.»

همایون بهادري:

«لکه ځنګه یې چې د لوستونکي زړه غواړي هغسې منظومه ده.
د خلیپه، صاحبزاده، پادون او... راټولو دمره جالب دي، چې منظومه یې شهکار کړې ده.»

نذیراحمد نذیر:

«واه استاده
ژوند ژوند
ډېره عالي منظومه ده، زه یې دومره پسې واخیستم چې د وزنونو تفاوت مې احساس نه کړ.
تر یوه ځایه یې راته ستاسو د «رخې» نظم را یادوو، وروسته کیسه پسې نوره هم وغځېده، د کلیوالو انځورونو تر څنګ د باورونو، کلتور، ناورین او مینې موضوعات پکې عالي راغلي دي.
کاش داسې شعرونو مو ډېر درلودلی.
شکر چې تاسو لرو او لیکل کوئ.»

آصف بهاند:

«ډېره مننه لېوال صاحب له شریکولو نه،

نوې خبرې،

نوي انځورونه،

او نوي فکرونه.

نورې برياوې.»

د غفور لېوال په تخلیقاتو کې نوښت او انځور جوړونه یوه ثابته او منلې خبره ده. علامه عبدالشکور رشاد د لېوال د هوسۍ منظومې په مقدمه کې وړاندوینه کړې وه چې:

«زه ځوان شاعر (عبدالغفور لېوال) ته د دې ابتکاري تخلیق مبارکي وایم، د ده استعداد زما په ز ړه کې دا هیله پیدا کړې ده چې دی به د پښتو ادب لپاره د تخلیق په برخه کې ډېر بریالی وی.

زه د ده د بري دعا کوم»

(لېوال عبدالغفور، هوسۍ، د پښتني فرهنګ د ودې ټولنه، ۱۳۷۶ وری ــ ۱۹۹۹ اپریل، د رشاد صاحب سریز: الف ــ و مخونه)

لېوال تر «هوسۍ» وروسته، د څو نورو منظومو په لیکلو سره خپله ازموینه تېره کړه او دا دی د «پاچا» په تخلیق سره یې یو ځل بیا وښوده چې دی د هماغه ابتکاري تخلیق استعداد لري او تل په کې بریالی هم وي.

لیوال تر «پاچا» د مخه په نورو منظمو کې هم عجیبه تصویر جوړونه لري، مثلاً په «لام او ایلینو» کې «لام» لګیا وي د یوه سنګتراش هنرمن په ډول ساعتونه ـ ساعتونه د غرونو په تیږو کې د «ایلینو» څېره لټوي ، تیږې توږي او په خپل هنر سره له عادي تیږې نه خپله معشوقه یعنې «الینو» جوړوي، خو لېوال بیا په شپو ـ شپو او ورځو ـ ورځو لګیا دی د «لام» د مینې او هنر انځور د کاغذ یا کمپیوټر پر صفحه باندې د خپلو لغاتو د لښکر په زور انځوروي. په «پاچا» منظومه کې هماغسې لېوال لګیا وي د «صاحبزاده» او «پرتمینې» د مینې افسانه د افغاني ټولنې د دودونو په لړو او تیارو کې لټوي، د خپل شعري هنر په زور د

ټولنې دوديزې لړۍ او ګردونه ور نه لرې کوي او د شعر د هنر په زور، د هغوي د ميني يوه ښکلې او روښانه تابلو خپلو لوستونکو ته وړاندې کوي. دا يې يوه بېلګه ده:

«... صاييزاده و نيمه شپه جومات نه تللی

د رحمان بابا ديوان په رېک نه و

پرتمينه تبنتولي وه قاف غره ته

د زيارت جنډو کې پټو ښاپېريانو

او د خان له کلا وتی و په پټه

نازولی سپين سمند له خپل اخوره

د شاطر له جېبه چا وه کيلي وړې؟

دا کيسي به د ګودر خورلنو کړلې

د تنور په غاړه، هم په شنو پټو کې

هم په ډاګ کې، هم کارېز کې هم چينو کې

پېغلو نجونو، پخو ښځو، اناګانو

په راز راز کيسې کولې د پېريانو

آآآ- صلاة توبه په خوله وه د سپينږيرو

ټولې نښې د اخرې زمانې دي

برکت له هرڅه تللی خدای دې خير کړې

له کابله پاچا ورک دی، تخت چپه دی

له جوماته صاييزاده ملا وتلی

پېغله لور د دښتکي پېريانو وړی

له کلا نه د خان اس بيګاه وتلی

د قيامت نښې له ورايه راښکاره دي

له کندوانو برکت په الوتو دی

د شينو پادهوان بيا سوې ناري دي

"مال راوباسئ، پادې ته خير يوسئ!"

لا کړه ژرنده تاويږي اوره باسي

ژرندګړی هر ماښام ځراغ ته ناست وي

په مرموزه موسکا ګوري بر کنډو ته

ماخوستن شپیلۍ ته سوی پوکۍ ورکړي

د جومات خادم له ټوکو نه لوېدلی

صاییزاده پسې په پټه سلګۍ وکړي

غنمي خلیپه ډول په کور کې پرېښی

بر کنډو ته د پساو له سره ګوري

او پر خوله یې د یو راز برغولی ایښی...»

زموږ د دودیزې ټولنې د ټولو قیوداتو او بندیزونو په چوکاټ کې، چېرې چې موسیقي د منصور په څېر په دار ځړول شوې ده؛ لیوال توانیدلی دی چې «ډول»، «شپېلۍ» او «د رحمان باب دیوان» د پښتني کلتور د پاملرنې وړ توکو په څیر انځور کړي، او په دې لړ کې یې دا زرورتیا هم کړې ده چې «صاحبزاده» یې د موسیقي اورېدلو ته کېنولی، رادیو یې په جیب کې ورته ایښې او ان تر دې چې صاحب زاده د تګ په وخت کې له ځان سره «د رحمان بابا دیوان» د مینې د سمبول په ډول وړي.

زه یو ځل بیا ګران عبدالغفور لېوال ته د «پاچا» د تخلیق مبارکي وایم او د پنځوني په ډګر کې د نورو برياوو هیله ورته کوم.

www.dawatmedia24.com